

16.10.2025

EOAK/6395/2025

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamiehen sijainen Jari Råman

Esittelijä: Esittelijäneuvos Heidi Laurila

LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE LAIKSI TERVEYDENHUOLTOLAIN MUUTTAMISESTA JA SIIHEN LIITTYVÄKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI, HE 118/2025 VP

1 PYYNTÖ

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta pyytää eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian asiantuntijaa kuultavaksi sekä kirjallista asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi terveydenhuoltolain muuttamisesta ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi (HE 118/2025 vp).

2 ESITYS

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että neuvolaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa ja lasten sekä nuorten suun terveydenhuoltoa koskevia terveydenhuoltolain säännöksiä muutettaisiin siten, että laissa ei enää säädettäisi tarkoista ajankohdista, jolloin terveystarkastukset on toteutettava. Terveystarkastusten ajankohdista ja sisällöistä säädettäisiin jatkossa asetuksessa.

Lisäksi esityksessä ehdotetaan muutettavaksi opiskeluterveydenhuollon terveystarkastuksia siten, että oppivelvollisuusikäisten opiskeluterveydenhuoltoon sisältyisi jatkossa Puolustusvoimien ennakkoterveystarkastus hyvinvointialueen järjestämänä sinä vuonna, kun opiskelija täyttää 18 vuotta. Kaikkien yli 18-vuotiaiden opiskelijoiden terveystarkastus ehdotetaan muutettavaksi tarpeen mukaan tehtäväksi, kuten jo nykyisin korkeakouluopiskelijoiden osalta tehdään. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi sähköisestä terveystarkastuksesta, jota käytetään opiskeluterveydenhuollossa ja hyödynnetään laadittaessa ennakkoterveystarkastuksessa ehdotusta arvioksi palveluskelpoisuudesta. Tätä sähköistä terveystarkastusta ei kuitenkaan käytettäisi korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollossa.

3 LAUSUNTO

Totean, että apulaisoikeusasiamies Sakslinin hallituksen esityksen luonnoksen johdosta antamassa lausunnossa¹ esittämiä käsityksiä on huomioitu jatkovalmistelussa.

¹ EOAK/2964/2025

Perustuslakivaliokunta on antanut esityksestä lausunnon PeVL 39/2025 vp. Lausunnossa on tarkasteltu erityisesti sähköistä terveystarkastusta tietosuojasetuksen kannalta sekä suostumusta perustuslain 6 §:n 3 momentin kannalta. Tarkastelen seuraavassa esitystä pääasiassa muilta osin.

Esitän lausuntonani kohteliaimmin seuraavan.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Ehdotettu sääntely on merkityksellistä perustuslain 19 §:n 3 momentin kannalta. Perustuslakivaliokunta on korostanut, että vaikka perustuslain 19 §:n 3 momentin säännöksen ensimmäinen virke ei turvaa mitään nimenomaista tapaa tarjota palveluja, säännös edellyttää, että palveluja on riittävästi (mm. PeVL 38/2024 vp, kohta 4 ja siinä viitattut). Perustuslain säännös ei ole siten sidottu esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä koskevaan perusoikeusuudistuksen aikaiseen lainsäädäntöön (HE 309/1993 vp, s. 71/II, ja esim. PeVL 63/2024 vp, kohta 5, ja viitattut). Valiokunta on painottanut nimenomaisesti, että säännöksellä veloitetaan julkinen valta turvaamaan palvelujen saatavuus, ja säännös merkitsee vaatimusta palvelujen riittävästä tarjonnasta maan eri osissa asuville (mm. PeVL 38/2024 vp, kohta 4 ja siitä viitattut).

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi neuvolapalveluita, kouluterveydenhuoltoa ja opiskeluterveydenhuoltoa koskevia terveydenhuoltolain säännöksiä siten, että laissa ei enää säädettäisi siitä, kuinka usein terveyden seuranta ja edistämistä tulee tehdä. Laissa säädettäisiin ainoastaan, että nämä tulisi tehdä määräajoin.

Esimerkiksi neuvolapalveluiden osalta voimassa olevassa terveydenhuoltolain 15 §:ssä säädetään, että neuvolapalveluihin sisältyvät lapsen terveen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen sekä seuranta ensimmäisen ikävuoden aikana keskimäärin kuukauden välein ja sen jälkeen vuosittain sekä yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Lisäksi neuvolapalveluihin sisältyy lapsen suun terveydentilan seuranta vähintään joka toinen vuosi. Esityksessä ehdotetaan, että neuvolapalveluihin sisältyisi lapsen terveen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen sekä seuranta määräajoin ja yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Lisäksi neuvolapalveluihin sisältyisi lapsen suun terveydentilan edistäminen sekä seuranta määräajoin ja yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Vastaavanlaisia muutoksia ehdotetaan myös kouluterveydenhuoltoa ja opiskeluterveydenhuoltoa koskeviin säännöksiin (16 § ja 17 §).

Tällä hetkellä voimassa olevassa lainsäädännössä kysymys palveluiden riittävydestä on edellä todetulla tavalla varmistettu säätämällä lain tasolla täsmällisesti terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen ja seurannan määräajoista. Esityksen mukaan laissa säädettäisiin vain seurannasta määräajoin. Lakiin ei sisältyisi lainkaan rajaavia tai täsmentäviä säännöksiä, esimerkiksi edellytystä palveluiden riittävästä määrästä, eikä asetuksenantovaltuutta säädettävistä määräajoista ole täsmennetty.

Esityksen mukaan asetuksella säädettävät määräajat vastaisivat neuvolan ja kouluterveydenhuollon terveystarkastusten osalta voimassa olevaa sääntelyä, mutta sisällöllisesti terveystarkastuksia uudistettaisiin (s. 37). Esityksessä myös katsotaan, että ehdotetut muutokset mahdollistaisivat joustavamman tavan säätää terveystarkastusten määräajoista ja toteuttamistavoista, kun säännökset niistä olisivat asetustasoisia (s. 37). Perustelujen mukaan ajankohdista säätäminen asetustasolla mahdollistaisi määrien muuttamisen paremmin lääke-, hoito-, ja hammaslääketieteellisin perustein alueellisesti yhdenvertaisesti (s. 49). Perusteluissa todetaan myös tavoite välttää liian yksityiskohtaista laintasoisia sääntelyä (s. 47).

En pidä esityksen perusteluista säädöstason muutoksen osalta täysin vakuuttavina. En voi välttyä vaikutelmalta, että kyse on muustakin kuin lainsäädäntöteknisestä ratkaisusta ja että ”joustavammalla sääntelyllä” pyritään helpottamaan hyvinvointialueiden velvoitteiden väljentämistä myöhemmässä vaiheessa. Ehdotettu sääntely ainakin mahdollistaa sen ilman nykyiseen laintasoiseen sääntelyyn liittyvää ennakkollista valvontaa.

Lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta pidän olennaisena, että neuvolapalveluihin, kouluterveydenhuollon palveluihin ja opiskelijoiden opiskeluterveydenhuoltoon sisältyvät kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen ja seuranta tapahtuvat säännöllisesti ja riittävän usein sekä riittävässä laajuudessa. Palveluiden tulee jatkossakin kattaa ikäluokat kokonaisuudessaan, eikä perustua ainoastaan yksilöllisen tarpeen arvioon.

Totean myös, että lasten terveystarkastusten toteuttamistapojen sekä määrien ja ajankohtien tulee perustua lääketieteelliseen, hammaslääketieteelliseen ja muiden alojen tutkimustietoon ja asiantuntemukseen. Lapsen kehitysvaiheet taikka lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistämisen ja seurannan tarve eivät nähdäkseni ole luonteeltaan sellaisia asioita, jotka juurikaan muuttuvat. Muutosten vaikutusten arvioinnin lapsen edun kannalta tulee perustua tutkimustietoon.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa on havaittu, että hyvinvointialueet tai Helsingin kaupunki eivät ole aina pystyneet täyttämään velvoitteitaan terveystarkastusten suorittamisesta.

Säädettyjen terveystarkastusten toteutumisessa on ollut merkittäviä puutteita esimerkiksi lääkäripulan vuoksi (esim. julkaistut päätökset EOAK/969/2021 ja EOAK/5065/2019). Myös aluehallintovirastot ovat havainneet mittavia puutteita palveluissa².

Katson, että riittävän täsmällinen ja velvoittava lainsäädäntö tukee osaltaan velvoitteiden toteutumista. Yksiselitteinen ja riittävällä tavalla ennustettava lainsäädäntö on erityisen tärkeä tilanteessa, jossa hyvinvointialueisiin kohdistuu mittavia säästöpaineita ja jossa hyvinvointialueilla voi olla halua luopua koko ikäluokat kattavista terveystarkastuksista taikka vähentää tai supistaa tarkastuksia.

Jos lainsäädännön muuttamiseen ehdotetulla tavalla päädytään, korostan perustuslain 19 §:n 3 momentissa säädettyjen riittävien terveyspalveluiden huomioimista jatkossa valtioneuvoston asetusta annettaessa.

Viittaan vielä perustuslakivaliokunnan esityksestä antamassa lausunnossa todettuun (PeVL 39/2025 vp).

Perustuslakivaliokunnan tavoin katson, että lapsen näkemyksen huomioimatta jättäminen esitetyssä 15 a §:n 3 momentissa ei ole valtiosääntöisesti täysin ongelmatonta ja että säännöksestä olisi syytä ilmetä, että lapsen suostumukselle tulisi antaa merkitystä silloin, kun lapsi kykenee ikänsä ja kehitystasonsa puolesta päättämään asiasta. Terveystarkastuksen lainsäädännössä ei ole asetettu ikäraja alaikäisen itsemääräämisoikeudelle eli oikeudelle päättää itse hoidostaan. Ratkaisevaa on se, kykeneekö alaikäinen ymmärtämään hoidon tai siitä kieltäytymisen merkityksen ja vaikutuksen terveydentilaansa. Tällöin tulee ottaa huomioon muun muassa hänen ikänsä ja yleinen kypsyneisyytensä sekä hoitotoimenpiteiden luonne ja niihin mahdollisesti liittyvät riskitekijät.

² Esim. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston tiedotteet 28.1.2025 ja 19.3.2025, Etelä-Suomen aluehallintoviraston tiedote 3.3.2025, Itä-Suomen aluehallintoviraston päätös 21.5.2025 (ISAVI/6320/2024) ja Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston tiedote 6.6.2025.